

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
Бондаренко Тетяні Сергіївні,
доктору педагогічних наук, доценту,
професору кафедри інформаційних
комп'ютерних технологій і математики
Української інженерно-педагогічної академії

Відгук
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Сорочан Тамари Михайлівни
про дисертацію Кулаковського Олександра Миколайовича
«Формування компетентності у сфері охорони і захисту
прав інтелектуальної власності у випускників
педагогічних закладів вищої освіти»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дослідження, здійсненого О.М. Кулаковським, зумовлена необхідністю формування у випускників закладів вищої освіти інтегральної компетентності, яка забезпечить виконання ними професійних функцій з урахуванням новітніх засад реформування сфери освіти у суспільстві. Проблемою, яка вирішується в рецензованому дослідженні, є формування здатності майбутніх педагогів забезпечити правовий захист своїх авторських напрацювань, оцінити можливість їх комерціалізації, вжити заходів протидії недобросовісній конкуренції. Це є ознакою нової ментальності, поваги до об'єктів інтелектуальної власності. Сформованість зазначеної компетентності дасть змогу кожному випускнику педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) в майбутній професійній діяльності виявляти об'єкти інтелектуальної власності та забезпечувати додержання відповідних охоронних процедур. Компетентність випускників педагогічних ЗВО у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності є важливою складовою інтегральної компетентності. Сформованість її у здобувачів освіти є обов'язковою вимогою Державних стандартів освіти нового покоління.

Компетентність у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності є однією з умов трансформації освіти. Її формування розглядається автором як складна процедура, яка потребує теоретико-методологічного та технологічного обґрунтування, і є однією з невирішених проблем у системі освіти України на сучасному етапі. Актуальність дослідження підвищується в контексті громадського обговорення проєкту Стратегії розвитку вищої освіти

України на 2021-2031 роки. У цьому документі зазначено, що місією вищої освіти є забезпечення сталого інноваційного розвитку через підготовку висококваліфікованих фахівців, формування інтелектуального капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього. У зв'язку з цим формування випускників педагогічних ЗВО компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності має спрямовуватись не лише на забезпечення здійснення ними професійної педагогічної діяльності, але й на формування навичок комерціалізації створених об'єктів інтелектуальної власності, забезпечення реалізації як своїх прав і обов'язків, так і прав і обов'язків закладів освіти як учасників інноваційних проектів.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах науково-дослідних тем кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності Української інженерно-педагогічної академії «Теоретико-методичні засади підвищення кваліфікації працівників системи освіти в сфері інтелектуальної власності» (номер державної реєстрації – 0119U101770), яка фінансувалась з державного бюджету України; «Теоретична та технологічна підтримка інноваційної діяльності в закладах освіти» (номер державної реєстрації – 0120U105228). Тема дисертації затверджена Вченою радою Української інженерно-педагогічної академії (протокол №3 від 30 жовтня 2018 року).

Ступінь обгрунтованості положень, висновків і рекомендацій, поданих у дисертації вважаємо достатнім. Це забезпечено коректним визначенням наукового апарату, основних напрямів наукового пошуку, добором методів відповідно до завдань, належною джерельною базою. Важливо підкреслити, що дисертаційне дослідження має міждисциплінарний контекст, віддзеркалює правові, економічні, етичні, педагогічні засади вирішення проблеми.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списків використаної літератури до кожного розділу (303 найменувань, у тому числі 34 іноземними мовами) та 12 додатків на 151 сторінці. Робота містить 24 таблиці, 8 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 404 сторінки, з них основного тексту 200 сторінок.

Наукова новизна дослідження полягає в тому що:

вперше:

- визначено зміст професійної компетентності у сфері інтелектуальної власності випускників педагогічних ЗВО, виокремлено відповідні критерії і показники для її оцінювання, що формалізовано у вигляді відповідної факторно-критеріальної моделі;

- розроблено та науково обґрунтовано технологію формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у випускників педагогічних ЗВО, деталізовані усі етапи технології, доведено її ефективність;
- розроблено факторно-критеріальну модель оцінки компетентності випускників педагогічних ЗВО у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності, теоретично обґрунтовано відповідні фактори і критерії;

уточнено:

- теоретичні підходи до розв'язання комплексної проблеми підготовки випускників педагогічних ЗВО у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності;
- суть поняття компетентності випускників педагогічних ЗВО у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності як систему знань, умінь, навичок та особистих якостей майбутнього педагогічного(науково-педагогічного) працівника, як суб'єкта освітньої, наукової, інноваційної діяльності, що може здійснюватися в процесі виконання як педагогічної так і управлінської діяльності в закладах освіти, органах управління освітою, методичних центрах, наукових установах для забезпечення захисту своїх авторських напрацювань та подальшої комерціалізації створених ними об'єктів права інтелектуальної власності, спроможності забезпечувати формування відповідної ментальності й у здобувачів освіти; змістове наповнення структурних компонентів цієї компетентності, узагальнене у вигляді компетентнісної моделі майбутнього випускника педагогічного ЗВО у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності;

набули подальшого розвитку:

- форми й методи формування зазначеної компетентності в майбутніх педагогів.

На підставі аналізу наукової літератури дослідник визначив ступінь розробленості проблеми формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у випускників педагогічних ЗВО та визначив напрями комплексного дослідження цієї теми.

У роботі подано обґрунтування авторського розуміння поняття «компетентність у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності випускника педагогічного закладу вищої освіти» й охарактеризовано його як систему знань, умінь, навичок та особистих якостей майбутнього педагогічного (науково-педагогічного) працівника, як суб'єкта освітньої,

наукової, інноваційної діяльності, що може здійснюватися в процесі виконання як педагогічної так і управлінської діяльності в закладах освіти, органах управління освітою, методичних центрах, наукових установах для забезпечення захисту своїх авторських напрацювань.

Проведений автором аналіз теорії і практики формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у випускників педагогічних ЗВО, вивчення нормативних документів професійної підготовки майбутніх педагогів та наукових праць з цієї проблематики, дозволив йому виявити потенціал для формування у майбутніх педагогів компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності, що є необхідною для їх подальшої професійної діяльності в умовах сьогодення.

У дисертації розроблено, обґрунтовано і перевірено компетентнісну модель випускника педагогічного ЗВО як складову його інтегральної компетентності, що відображає особливості здійснення професійної діяльності майбутніх педагогів, і полягає як у необхідності формування вказаної компетентності в учнів, важливістю охорони власних результатів інтелектуальної діяльності, внутрішнього забезпечення якості освіти шляхом дотримання правил академічної доброчесності, принципу поваги до прав інтелектуальної власності та формування високого рівня правової культури в системі освіти, а також участь у інноваційних проектах та комерціалізації створених об'єктів інтелектуальної власності.

Здобутком рецензованої роботи є теоретичне обґрунтування, розроблення та впровадження технології формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності на основі представленої компетентнісної моделі випускника педагогічного закладу вищої освіти у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Визначені й охарактеризовані етапи зазначеної технології, а саме: діагностичний, мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний, контрольно-оцінний.

Ефективність запропонованої технології доведена в процесі проведення педагогічного експерименту, який детально висвітлено в роботі. Вірогідність результатів експериментальної роботи доведена методами математичної статистики.

Запропоновані в моделі фактори та критерії розроблені на основі декомпозиції відповідної соціально-педагогічної системи виходячи зі структури компетентності, що розглядається. В дослідженні описано особливості вимірювання обраних критеріїв та показників сформованості компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у

випускників педагогічних ЗВО. Відповідні матеріали представлені у додатках до дисертації.

Отже, вважаємо, що мета і завдання дослідження досягнуті, основні положення і висновки обґрунтовані, результати експерименту мають належний рівень вірогідності.

Підкреслюємо **практичне значення** отриманих результатів, що полягає у розробленні й впровадженні авторського курсу «Основи інтелектуальної власності в педагогічній (науково-педагогічній) діяльності»; окремих модулів, зокрема: «Охорона і захист прав інтелектуальної власності в процесі здійснення інноваційної педагогічної (науково-педагогічної) діяльності», «Академічна доброчесність, як складова інноваційної діяльності працівника освіти», «Авторське право на результати інноваційної діяльності працівника освіти». Вони були запропоновані для включення до окремих дисциплін обов'язкового компонента ОПП 011 Освітні педагогічні науки другого (магістерського) рівня. У процесі дослідження було також розроблено два авторські спецкурси, які можуть бути використані, як курси за вибором студента, а саме: «Захист прав інтелектуальної власності працівників освіти»; «Міжнародні механізми захисту прав інтелектуальної власності». Удосконалено зміст курсу «Патентознавство і авторське право», шляхом включення до його змісту окремих тем, які спрямовані на формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

Практична значущість проведеного дослідження полягає також у створенні комплексу моніторингових процедур, спрямованих на визначення рівня сформованості професійної компетентності випускників педагогічних ЗВО у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, відповідна факторно-критеріальна модель оцінювання рівня їх компетентності, критерії, показники та методи; а також у розробці методичних рекомендацій до навчальних дисциплін «Патентознавство і авторське право» та «Система управління інтелектуальною власністю в організації» тощо.

Основні положення дисертації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії та практики вищої педагогічної освіти, зокрема при підготовці студентів, магістрантів та аспірантів з питань інтелектуальної власності в педагогічній (науково-педагогічній) діяльності, в системі підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників освіти.

Вважаємо достатнім **рівень апробації, повноту викладення в наукових публікаціях** основних положень і практичних результатів дисертаційної роботи, які обговорювались на наукових конференціях різного рівня.

Основні наукові положення та результати дослідження відображено в 15 публікаціях автора (із них 9 – одноосібних), у тому числі 4 статті – в наукових виданнях, які входять до переліку фахових видань категорії «Б» МОН України; 2 статті – в іноземних виданнях, включених до наукометричної бази Scopus; 6 публікацій – у матеріалах наукових та науково-практичних конференцій; 1 підрозділ у колективній монографії; 1 монографія (у співавторстві); 1 стаття – в іноземному періодичному виданні.

Констатуємо відсутність порушень академічної доброчесності, підтверджену перевіркою на унікальність тексту за допомогою автоматизованої системи «Unicheck» (ID файлу 1014475513 від 16.03.2023р.).

Упровадження результатів дослідження здійснювалося в освітню діяльність Української інженерно-педагогічної академії (довідка №104-04-170 від 26.08.2021), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка №999-33/03 від 25.08.2022), Бердянського державного педагогічного університету (довідка №57-39/932 від 25.08.2021).

Оцінюючи зміст та основні положення дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам, констатуємо, що представлене дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, в якій висвітлено авторські ідеї та розробки відповідно до мети і завдань дослідження. Робота містить методологічні, теоретичні, методичні положення та висновки, обґрунтовані, розроблені й сформульовані автором особисто. Подані в дисертації ідеї, положення, гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані з метою глибокого розкриття теми дослідження. Найбільш суттєві результати викладені у висновках відповідно до завдань дослідження. У цілому робота відповідає вимогам до її оформлення.

Аналіз дисертаційної роботи та поданих матеріалів дозволяє стверджувати, що її автор О.М. Кулаковський виявив високий рівень методологічної, теоретичної підготовки, сформованості вченого і готовності до наукової діяльності.

Дискусійні положення і зауваження

1. Потребує більш детальної характеристики методологія проведеного дослідження. У підрозділі 1.2. (С.48) автор зазначає, що методологія дослідження ґрунтується на таких підходах: системному, діяльнісному, особистісно орієнтованому, кваліметричному та інших. Проте в дисертації розкрито лише компетентнісний підхід. Хоча аналіз тексту дає підстави для висновку, що всі зазначені методологічні підходи відображені в дослідженні й обрані не випадково, проте варто було би подати більш розгорнуте бачення автора щодо їх застосування для вирішення поставлених завдань.

2. Вважаємо за необхідне поглибити розуміння сутності компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності, приділивши більшу увагу її ціннісним основам. На С.67-68 автор виокремлює такі складники, які можна вважати змістовими: педагогічний, економічний, правовий, управлінський. У таблиці 1.2. (С. 84) компетентність структурована на такі складники, як знання, уміння, навички, професійно важливі якості. Проте ціннісні основи в цьому контексті глибоко не охарактеризовані. Автор звертається до аксіологічного підходу (С. 135) і наголошує на важливості ціннісних основ в освіті, але не конкретизує і не розвиває цю думку.
3. На наш погляд, варто було би подати певну диференціацію змісту щодо формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у програмах відповідних дисциплін і модулів для таких категорій випускників педагогічних ЗВО, як магістранти й аспіранти.
4. Текст дисертації не позбавлений граматичних і стилістичних помилок.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Кулаковського Олександра Миколайовича «Формування компетентності у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності у випускників педагогічних закладів вищої освіти» є завершеною, цілісною науковою кваліфікаційною роботою, яка має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, відповідає чинним вимогам, зокрема, «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016р. № 261 (зі змінами); «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022р. № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
директор Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
Сорочан Тамара Михайлівна

